

Секція 4 КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС

Слободянюк М. М., курсант 3-го курсу навчально-наукового інституту № 1 Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник: завідувач кафедри кримінального процесу Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент *Рожнова В. В.*

ОСНОВНІ ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ІНСТИТУТУ ЗАТРИМАННЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Протягом останніх десятиліть затримання у кримінальному процесі піддавалось численним дослідженням, в межах яких вивчалась його сутність як невідкладної процесуальної дії, як заходу кримінально-процесуального примусу, і в дещо меншій мірі – як самостійного правового інституту. Вважаємо, що сучасний стан нормативного врегулювання та правозастосовної практики у цій сфері обумовлює необхідність системного, комплексного підходу до питань затримання у кримінальному процесі саме з позицій його розгляду як самостійного правового інституту.

Окрім правових та практичних питань застосування інституту затримання у кримінальному провадженні, не менш важливе значення мають і теоретичні питання, серед яких науковий і практичний інтерес становлять питання історії розвитку інституту затримання на різних історичних етапах. Незважаючи на те, що історичні аспекти інституту затримання мають, на перший погляд, суто теоретичне значення, їх дослідження та аналіз є важливими з огляду на динамічний розвиток вітчизняного кримінального процесуального законодавства, реформування його окремих інститутів.

Важливими є не тільки дослідження сучасного стану законодавчого регулювання та практичного застосування інституту затримання, а й попереднього досвіду у відповідних сферах з метою уникнення помилок, запобігання виникненню

суперечностей, прогалин правового регулювання, а відповідно і труднощів правозастосування.

Так, основними етапами становлення інституту затримання у кримінальному процесі України вважають:

1. Початок 11 ст. – початок 18 ст. Зародження інституту затримання у Руській правді, що датується періодом від початку 11 ст. до 30-х років 12 ст., в якій уперше згадується про затримання крадія, якого застали на місці злочину. Законодавство цього періоду не надає затриманій особі будь-якого правового статусу, називає її по-різному (крадій, розбійник, злодій та ін.). Затримання не розмежовується з позбавленням свободи до винесення судом рішення, а тому виступає складовою частиною загальної процедури взяття особи під варту до судового рішення. У цей період зароджуються і знаходять свій розвиток такі елементи інституту затримання, як фізичне захоплення особи, її доставлення до компетентного органу, допит затриманої особи, порядок тримання під вартою, підстави та порядок звільнення затриманого, здійснюються перші спроби виділення окремих видів затримання та забезпечення їх короткочасності. Тим самим цей етап характеризується створенням основи правового інституту затримання та формуванням передумов для його подальшого розвитку.

2. Початок 18 ст. – середина 19 ст. Початок цього етапу доцільно пов'язати із прийняттям у 1715 році Короткого зображення процесів та судових тяжб, в якому вперше згадуються терміни «підозра», «підозрювана особа», «особа, що перебуває під підозрою», а також зазначено обставини для виникнення підозри. У цей період здійснюються спроби розмежувати правове положення підозрюваного та обвинуваченого, однак через невизначеність підозри та її підстав, такого розмежування фактично не відбулось. З прийняттям у 1832 році Зводу законів підозра у вчиненні злочину стає приводом для затримання особи та її доставлення в поліцію для допиту, а затриманий одержує право на оскарження затримання у Совісний суд. Тим самим цей етап характеризується формуванням законодавства про підзору у вчиненні злочину і пов'язане з нею позбавлення свободи.

3. Середина 19 ст. – початок 20 ст. Початок цього етапу доцільно пов'язати із виданням у 1860 році Наказів судовим слідчим і поліції, в яких вперше використаний термін «підозрюваний», сформульовані підстави виникнення підозри, а затримання розглядається у контексті здійснення поліцією дізнання, як одного із невідкладних заходів до прибуття судового слідчого. Норми про затримання зазнали у цей період певної кодифікації у Статуті кримінального судочинства 1864 року, однак невіршеними залишались питання правового статусу підозрюваного, чіткого розділення затримання та подальшого арешту. Тим самим цей етап характеризується формуванням затримання, як самостійного заходу примусу, і у значній мірі, як окремого правового інституту.

4. 1917 рік – 1922 рік. На наш погляд найбільш короткий етап у становленні інституту затримання, виділення якого обумовлюється періодом деградації цього правового інституту. Законодавство цього періоду переважно представляє собою розрізнені нормативні акти, часто репресивного спрямування, що регулювали питання не стільки правового і процесуального, а й організаційного характеру. Внаслідок цього питання застосування затримання подекуди отримали дискретне регулювання, правом затримання та перевірки законності тримання під вартою були наділені багаточисельні посадові особи та колегіальні органи, результатом чого стало нівелювання затримання як окремого примусового заходу, нехтування правами затриманого. Тим самим цей етап характеризується внесенням деструктивних змін до процесу становлення інституту затримання у кримінальному процесі.

5. 1922 рік – 1958 рік. Початок цього етапу пов'язується із прийняттям Кримінально-процесуального кодексу. У ньому, як і в кодексі редакції 1923 року, фактично уперше у систематизованому виді одержали закріплення правові норми, що регламентували затримання особи за підозрою у вчиненні злочину, що було віднесене до компетенції міліції, як органу дізнання, детально регулювали підстави, порядок та інші питання його застосування. У зв'язку з цим одержали чітке розмежування затримання та взяття під варту. Водночас, залишався невизначеним процесуальний статус особи, затриманої за підозрою у вчиненні злочину. Тим самим цей етап

характеризується кодифікацією правових норм про затримання особи підозрюваної у вчиненні злочину, як самостійного заходу примусу.

6. 1958 рік – 2012 рік. Прийняття Основ кримінального судочинства Союзу РСР та союзних республік 1958 року, Кримінально-процесуального кодексу 1960 року, Конституції України 1996 року, проведення «малої судово-правової реформи» у 2001 році наділили інститут затримання важливими елементами, забезпечили його максимальну відповідність міжнародним стандартам у галузі захисту прав і свобод людини та громадянина. Насамперед, це стосується визнання затримання тимчасовим запобіжним заходом, визначення підозрюваного як самостійного учасника кримінального процесу та надання йому права на захист, на судове оскарження затримання, на реабілітацію та ін. Тим самим цей етап характеризується доволі прогресивними та ефективними змінами у нормативному врегулюванні інституту затримання у кримінальному процесі.

7. 2012 рік – теперішній час. Сучасний етап становлення та розвитку інституту затримання у кримінальному процесі України бере свій початок від прийняття та набрання чинності у 2012 році КПК України, що вніс істотні зміни до його нормативного врегулювання. Законодавець вперше використав поняття «заходи забезпечення кримінального провадження», серед яких виділив декілька видів затримання, і зокрема, затримання уповноваженою службовою особою. КПК України детально регулює порядок затримання уповноваженою службовою особою та повідомлення інших осіб про затримання; містить чіткі положення щодо обчислення строку затримання, зокрема з урахуванням часу, протягом якого особа фактично позбавляється свободи; визначає загальні обов'язки судді щодо захисту прав людини, зокрема особи, яка тримається під вартою. Тим самим цей етап характеризується доволі високим рівнем правової регламентації затримання з урахуванням міжнародних стандартів, водночас окремі його елементи потребують подальшого удосконалення.

Варто зауважити, що незважаючи на доволі детальну у порівнянні з попередніми періодами регламентацію порядку затримання особи, зокрема уповноваженою службовою особою,

на цей час продовжуються пошуки оптимальних шляхів вирішення тих проблемних питань, які усе ж таки виникають у правозастосовній практиці. Зокрема, щодо унормування підстав затримання особи уповноваженою службовою особою з огляду на їх неоднозначне застосування органами досудового розслідування, порядку застосування превентивного затримання та його відповідності нормам Конституції України, порядку здійснення законного затримання тощо.

Таким чином, становлення та розвиток інституту затримання у кримінальному процесі України на різних історичних етапах переважно відбувався еволюційним шляхом: від свого зародження, виникнення, набуття найбільш простих форм до більш складних форм організації та функціонування.

Разом із тим, існує потреба у подальшому удосконаленні нормативного врегулювання інституту затримання з метою його ефективного застосування для виконання завдань кримінального провадження у режимі дотримання гарантій прав особи на свободу та особисту недоторканність.

Солтис О. В., курсант 3-го курсу
навчально-наукового інституту № 1
Національної академії внутрішніх
справ

Науковий керівник: доцент кафедри
кримінального процесу Національної
академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент
Мельник О. В.

ДОПИТ ЧИ ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ІНТЕРВ'Ю: ЩО ЕФЕКТИВНІШЕ ДЛЯ РОЗЛІДУВАННЯ?

Загальновідомим є те, що допит в Україні – це слідча дія, у процесі якої слідчий, прокурор отримує від особи, яка володіє відомостями, що мають значення в кримінальному провадженні, певну значущу для розслідування інформацію. Досить часто допит супроводжується різноманітними маніпулятивними техніками, не виключаючи також і насильство, для якнайшвидшого отримання певних даних від опитуваної особи.